

STRESZCZENIE

Praca *Wizja świata w kulturze heavymetalowej* stanowi próbę rekonstrukcji wizji świata zawartej w różnorodnych tekstach kultury kręgu muzyki metalowej. Heavy metal stanowi, liczący już przeszło pięćdziesiąt lat, nurt kultury popularnej, szeroko kojarzony z wykrystalizowanym na przełomie lat 60. i 70. XX wieku, wywodzącym się z rocka, gatunkiem muzycznym, charakteryzującym się mocnym, agresywnym brzmieniem opartym na przesterowanym dźwięku gitar elektrycznych i intensywnym rytmie perkusyjnym. Stosowany w rozprawie termin „heavy metal” stanowi pojęcie zbiorcze, odnoszące się do omawianego zjawiska jako całości, obejmując tym samym wszystkie podgatunki muzyki metalowej.

Komunikat heavymetalowy ma strukturę trójkodową. Siatkę znaczeń symbolicznych tworzą w nim sensory konstruowane na poziomie dźwiękowym, werbalnym i wizualnym. Jakkolwiek w ramach owej triady prymat przyznaje się elementowi dźwiękowemu – czyli muzyce, jednak dwa pozostałe komponenty pozostają z nią w ścisłej, nierozdzielnej wręcz relacji. Składowe komunikatu heavymetalowego dopasowywane są na zasadzie intuicyjnej, co pozwala mówić o jego *bricolage'owej* strukturze. W narracjach muzyki metalowej forma i treść determinują się nawzajem w sposób szczególnie intensywny.

Mówiąc o heavy metalu, mówimy przede wszystkim o pewnym gatunku, tak muzyki, jak i szerzej, kultury popularnej, co wyjaśnia silny stopień formalno-treściowego skonwencjonalizowania komunikatu heavymetalowego. Wśród badaczy kultury kręgu muzyki metalowej panuje powszechna zgoda, że narracje heavymetalowe krążą wokół doświadczenia mocy, czego warunkiem i gwarantem jest zbiór praktyk o charakterze transgresyjnym, do którego sięgają twórcy muzyki metalowej. Swoje świat znaczeń symbolicznych heavy metal buduje przede wszystkim w oparciu o sensory mające silne umocowanie w przestrzeni szeroko rozumianej kultury, w tym głównie jej obszernym fragmencie, jaki stanowi kultura popularna. Jako, że heavy metal w swej istocie opiera się na odniesieniach, zapożyczeniach, tawestacjach, czyli, mówiąc najkrócej, przetworzeniach innych tekstów kultury – przynależnych głównie do przestrzeni kinematografii i literatury, lecz także nierzadko kultury tradycyjnej – możemy mówić o nim, jako o gatunku, który na polu konstytutywnych dla siebie praktyk odwołuje się do strategii intertekstualnych.

Kategorię fundamentalną dla heavymetalowej wizji świata bez wątpienia stanowi groza. Heavymetalowe narracje grozy, to przede wszystkim piosenki, czyli utwory słowno-

muzyczne, w których twórcy heavy metalu obficie korzystają ze schematów strukturalnych i fabularnych ukonstytuowanych na gruncie horroru literackiego i filmowego. Inspiracje te znajdują wyraźne odbicie w tekstach utworów heavymetalowych, intensywnie eksploatujących toposy horroru nadnaturalnego, w tym szczególnie ochoczo motywy wampiryczne, jak również elementy estetyki horroru nurtu *gore*, którego specjalnością jest obrazowanie krążące wokół destrukcji ciała ludzkiego. Przetworzenia ostatniego rodzaju są domeną formacji reprezentujących sceny metalu ekstremalnego, głównie death metalu. Za tekstami nasyconymi treściami, których funkcją jest wzbudzanie strachu, podąża warstwa muzyczna utworów zespołów metalowych, które w swoich kompozycjach nierzadko sięgają również do tradycji muzyki ilustrującej horrory filmowe, czerpiąc ze zbioru konwencjonalnych dla niej patentów o potencjale strachogennym.

W oczywisty sposób aluzyjna gra z horrorem filmowym szczególnej dynamiki nabiera w obszarze heavymetalowego wideoklipu, jako formuły najbardziej z filmem spokrewnionej. Możliwość zaktywizowania powiązanych z kategorią grozy znaczeń przynależnych wizualnemu poziomowi komunikatu heavymetalowego otwiera sytuacja jaką jest koncert muzyki metalowej. Sztandarowym przykładem nośników owych znaczeń jest stosowana przez wielu artystów heavymetalowych maska występująca w postaci makijażu, jak również przedmiotu materialnego.

Kategorię grozy reprezentuje także znaczna część heavymetalowych narracji krążących wokół tematyki i symboliki satanistycznej, odniesienia do której mogą reprezentować zarówno transgresyjny gest wkroczenia na „wyższy poziom grozy”, jak również przybierać funkcję instrumentu kontestacji świata wartości chrześcijańskich, jak ma to miejsce w przypadku przedstawicieli nurtu określanego black metalem.

Nie mniej rozległe pole konwencjonalnych dla heavy metalu znaczeń symbolicznych zajmują narracje osadzone w tematyce i estetyce wojennej. Podobnie jak w przypadku heavymetalowych odwołań do kategorii grozy, militarne dyskursy heavy metalu stanowią w głównej mierze utwory dotyczące tematyki wojennej. Tematyka ta okazuje się stanowić dla heavy metalu niezwykle bogaty zasób znaczeń wyposażonych w potencjał ku przetwarzaniu ich w, atrakcyjne z punktu widzenia heavymetalowej konwencji, schematy formalno-treściowe. Potencjał tego rodzaju ujawniają utwory inspirowane bitwami okresu wojen niezmechanizowanych, eksponujące jeden z emblematycznych dla muzyki metalowej, rytm ewokujący galopadę oddziału konnego. Ładunek brzmieniowego ciężaru i surowości ujawniają z kolei utwory inspirowane bitwami pancernymi. Podobna logika rządzi konstrukcją utworów poświęconych batalistyce lotniczej, których zarówno konwencjonalnie

patetyczna formuła, jak i środki wyrazu, choćby w postaci partii wokalnych realizowanych w wysokich rejestrach, wywołują asocjacje z kierunkiem *w górę*, symbolicznie podążając za treścią tekstu.

W oczywisty sposób, swego rodzaju „punkt styyczny” z narracjami muzyki metalowej opartej na estetyce horroru spod znaku *gore*, stanowią utwory eksponujące motyw okaleczenia i destrukcji ciała ludzkiego dokonujących się w warunkach wojny.

Bardzo szeroki zakres możliwości interpretacyjnych idących w kierunku znaczeń *quasi*-militarnych wyznacza zagadnienie kreacji wizerunkowych uczestników kultury heavymetalowej. Poczesne miejsce zajmuje tu problematyka ubioru heavymetalowego, zarówno w jego wersji dającej się odczytywać jako kostium sceniczny muzyków metalowych, jak również pozostającego w funkcji konwencjonalnego uniformu „metalowca”, którym jest zarówno twórca muzyki metalowej, jak i jej fan.

Rozległą przestrzeń znaczeń niezwykle istotnych w kontekście heavymetalowej wizji świata stanowią odniesienia do odległej przeszłości. Koronnym przykładem komunikatów z tej puli są heavymetalowe wyobrażenia na temat świata antycznego ujawniające się w licznych przetworzeniach motywów powszechnie kojarzących się z ową czasoprzestrzenią. Zarówno w przypadku heavymetalowych inspiracji wywiedzionych z obszaru antycznej Grecji i Rzymu, jak i, zdradzających cechy swoistej egiptomanii, odniesień do świata kultury staroegipskiej, niebagatelną rolę odgrywa „pośrednik” między światem starożytnym, a heavymetalowymi imaginacjami na jego temat, czyli kino. Podobnie zatem jak w przypadku heavymetalowych narracji horrorystycznych, jak również w dużej mierze wojennych, mamy tu do czynienia ze swego rodzaju podwójnymi przetworzeniami. W przestrzeni heavymetalowych dyskursów konstruowanych na bazie wyobrażeń o świecie starożytnym pobrzmiewa również, identyfikowalny w obszarze heavymetalowych narracji horrorystycznych i wojennych, lejtmotyw jaki stanowią obrazy dezintegracji ciała ludzkiego. Rozpoznajemy go zarówno na polu opisów toczonych w starożytności, brutalnych bitew, jak również w obszarze heavymetalowych imaginacji snutych wokół praktyki mumifikacji, której podłożem był charakterystyczny dla przedstawicieli kultury staroegipskiej, lęk przed rozpadem ciała.

Znamienną rolę wśród konwencji konstruujących heavymetalową wizję świata odgrywają odniesienia ukierunkowane na kultury rodzime w ich przedchrześcijańskim okresie. Czynione głównie na gruncie twórczości skandynawskich zespołów reprezentujących scenę blackmetalową, gesty gloryfikacji kultury przodków stały się przyczynkiem do wyodrębnienia w ramach owej sceny nurtu określanego pagan- lub/i viking metalem.

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku komunikatów opartych na wątkach satanistycznych, które w silnie zideologizowanej wersji emitowali właśnie twórcy blackmetalowi, czyniąc je instrumentem walki z chrześcijaństwem, również idealistyczne wyobrażenia na temat kultur pogańskich przodków stały się dla wielu, głównie skandynawskich i słowiańskich, zespołów, narzędziem radykalnej negacji chrześcijaństwa.

Dokonywane przez artystów heavymetalowych, inkorporowanie do swojej twórczości elementów świata kultury rodzimej stanowi wyraźny znak zjawiska, jakim jest globalizacja heavy metalu. Doniosłej rangi przykładem artysty poruszającym się na polu tego rodzaju strategii jest przewodzący niegdyś grupie Sepultura, od lat pozostający w zaś funkcji lidera formacji Soulfly, Max Cavalera. Ten brazylijski muzyk od połowy lat 90. ubiegłego wieku łączy środki wyrazu typowe dla muzyki metalowej z treściowymi i formalnymi elementami wywiedzionymi z kultury brazylijskiej, reprezentowanej zarówno przez jej napływowych, jak i rdzennych mieszkańców w postaci Indian amazońskich.

Nietrudno zauważyć, że reprodukując narracje grozy, których bazę stanowią odniesienia do dzieł literackich i filmowych pochodzących z dalszej lub bliżej przeszłości, konstruując dyskursy militarne, czy wreszcie idąc w kierunku obrazowania opartego na imaginacjach dotyczących świata starożytnego, heavy metal krąży wokół kategorii jaką jest przeszłość. Ta zaś silnie skorelowana jest ze znaczeniami odnoszącymi się do przemijania i śmierci w jej wymiarze egzystencjalnym. Zagadnienia te, jako fundamentalne z punktu widzenia kondycji ludzkiej, zajmują istotne miejsce w przestrzeni komunikatu heavymetalowego, stymulując ku refleksjom na temat spraw ostatecznych przedstawicieli wszystkich bez mała podgatunków heavy metalu. Szczególną dbałość o formalno-treściową spójność swojego komunikatu, jako wyspecjalizowani w kierunku gry symboliką odnoszącą się do kategorii przemijania i śmierci, w zrozumiały sposób wykazują przedstawiciele nurtu zwanego doom metalem.

W obliczu faktu, że heavy metal stanowi fenomen kultury popularnej, który rozpoczął szóstą dekadę swojego istnienia, nie powinno dziwić spostrzeżenie dotyczące coraz częstszego i intensywniejszego reprodukowania w ramach nurtu, motywowanych względami sentymentalno-nostalgicznymi, komunikatów o charakterze (auto)aluzyjnym i (auto)cytacyjnym, będących manifestacją gloryfikacyjno-celebracyjnej postawy jaką heavy metal przyjmuje wobec własnej przeszłości.

Andrzej Nier